

Pregledni naučni članak

UDK:37.064.1(497.6):316.644-055.52

DOI: 10.7251/SOCSR2526041P

COBISS.RS-ID 142908673

Zaprimljen rad: 15.04.2025.

Odobren rad: 26.06.2025.

ma Milica Palačković¹

TEORIJSKA SHVATANJA SOCIJALNOG RADA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA SA OSVRTOM NA STANJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Apstrakt: *Socijalni rad u predškolskim ustanovama ima značajnu ulogu u promovisanju dobrobiti djece, osiguravanju inkluzije, te pružanju podrške porodicama u rješavanju socijalnih i emocionalnih teškoća. U Bosni i Hercegovini, socijalni rad u predškolskim ustanovama regulisan je zakonskim okvirima, ali njegova implementacija u praksi je ograničena i neravnomjerno zastupljena. Ovaj rad analizira trenutno stanje socijalnog rada u predškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini, poredi ga sa zemljama regiona i daje preporuke za unapređenje prakse. Kroz teorijski okvir socijalnog rada, rad se oslanja na ekološku teoriju Bronfenbrennera koja naglašava višeslojne uticaje okruženja na razvoj djeteta, zatim teoriju otpornosti koja se fokusira na mehanizme prilagođavanja djece i porodica na stresne situacije, te sistemsku teoriju koja ukazuje na važnost integrisanog pristupa u socijalnom radu. Nadalje, teorija socijalnog kapitala omogućuje razumijevanje uloge socijalnih radnika u izgradnji mreža podrške, dok kritička i antidiskriminirajuća teorija ističu značaj socijalnog rada u smanjivanju društvenih nejednakosti i zagovaranju inkluzivnih politika. Analiza pokazuje da je socijalni rad u predškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini nedovoljno razvijen, s ograničenim brojem stručnjaka i neadekvatnim zakonskim okvirom. Poređenjem sa zemljama regiona, ističe se potreba za sistemskim reformama, unapređenjem interdisciplinarne saradnje i osiguravanjem trajnog zapošljavanja socijalnih radnika u predškolskim ustanovama.*

Ključne riječi: *teorije socijalnog rada, predškolske ustanove, socijalni rad i multidisciplinarni pristup.*

¹ Doktorand na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, zaposlena u JU „Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje“ Banja Luka; e-mail: mica_39@live.com

Uvod

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje predstavlja temeljni segment u razvoju svakog djeteta, jer se u ovom periodu formiraju osnovne kognitivne, emocionalne i socijalne sposobnosti (Bronfenbrenner, 1979). Socijalni rad u predškolskim ustanovama postaje ključan instrument u rješavanju izazova kao što su siromaštvo, diskriminacija, porodične krize i druge socijalne poteškoće. Prema ekološkoj teoriji razvoja, dijete je smješteno unutar složenog sistema međusobno povezanih konteksta-od porodice i predškolske ustanove do šire društvene zajednice, te je nužno razumjeti kako svaki od tih nivoa utiče na djetetov razvoj (Bronfenbrenner, 1986).

Period ranog djetinjstva oblikuje kognitivne, emocionalne i socijalne sposobnosti, te utiče na djetetovu buduću uključenost u društvo. U tom kontekstu, socijalni rad u predškolskim ustanovama postaje ključan alat za rješavanje problema kao što su siromaštvo, diskriminacija, porodične krize i druge socijalne poteškoće. U Bosni i Hercegovini, zakonski okvir koji reguliše rad predškolskih ustanova uključuje i djelatnost socijalnog rada, ali praksa pokazuje da je ova komponenta često zanemarena ili nedovoljno razvijena. Iz perspektive teorije otpornosti, institucionalna podrška djeci na ranom uzrastu može igrati ključnu ulogu u jačanju njegovih kapaciteta za prevazilaženje socijalnih barijera i nepovoljnih okolnosti (Masten & Reed, 2002). Postavlja se pitanje koliko su predškolske ustanove u Bosni i Hercegovini opremljene za implementaciju socijalnog rada i koliko su profesionalci iz oblasti socijalnog rada uključeni u svakodnevni rad sa djecom i porodicama. Jedan od ključnih aspekata socijalnog rada u predškolskom obrazovanju jeste prepoznavanje rizičnih faktora koji mogu uticati na razvoj djeteta. Prema podacima UNICEF-a (2020), djeca iz porodica sa nižim ekonomskim statusom, djeca iz ruralnih područja i djeca iz romskih zajednica imaju znatno otežan pristup kvalitetnom predškolskom obrazovanju. Teorija socijalnog kapitala (Bourdieu, 1986) može se koristiti za analizu kako ekonomski i društveni resursi porodica utiču na mogućnosti djece da u potpunosti iskoriste predškolske programe. Socijalni radnici, kroz saradnju sa porodicama i zajednicama, mogu igrati ključnu ulogu u prevazilaženju ovih prepreka, omogućavajući veću inkluziju i ravnopravnost u pristupu obrazovanju.

Metodološki okvir istraživanja

U radu je primijenjen kvalitativni pristup sa akcentom na deskriptivno-analitičku i komparativnu obradu dostupne građe. S obzirom na prirodu teme, istraživanje je utemeljeno na analizi sekundarnih izvora, uključujući važeće

zakonske akte, izvještaje relevantnih međunarodnih organizacija (poput UNICEF-a i UNESCO-a), te postojeće naučne i stručne radove iz oblasti socijalnog rada i obrazovne politike.

U metodološkom smislu, poseban naglasak stavljen je na uporedni uvid u prakse zemalja regiona (Srbija, Hrvatska, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Slovenija), što omogućava sagledavanje institucionalnih i normativnih razlika, kao i identifikaciju mogućih pravaca unapređenja modela socijalnog rada u predškolskom sistemu Bosne i Hercegovine.

Osnovne metode korišćene u radu su:

- deskriptivna metoda, kojom se sagledava trenutno stanje i postojeća praksa u BiH,
- komparativna metoda, kojom se omogućava upoređivanje sa drugim državama regiona,
- metoda analize sadržaja, primijenjena na zakonske dokumente, strategije i izvještaje sa ciljem identifikacije strukturalnih i funkcionalnih karakteristika sistema.

Istraživačka pitanja

Na osnovu postavljenih ciljeva, istraživanje se oslanja na sljedeća istraživačka pitanja:

- U kojoj mjeri je socijalni rad integrisan u predškolske ustanove u Bosni i Hercegovini?
- Koji su ključni faktori koji ograničavaju implementaciju socijalnog rada u ovom segmentu obrazovanja?
- Kako se praksa u BiH razlikuje od pristupa u susjednim zemljama?
- Na koji način teorijski koncepti, poput otpornosti i socijalnog kapitala, mogu biti primijenjeni u konkretnom kontekstu BiH, naročito u rješavanju problema siromaštva i socijalne isključenosti djece i porodica?

Implikacije i preporuke

Povezivanje teorijskih koncepata sa stvarnim izazovima u predškolskom obrazovanju od ključnog je značaja za formulisanje efikasnih mjera. Primjena teorije otpornosti, na primjer, omogućava analizu i osnaživanje kapaciteta djece iz porodica pogođenih siromaštvom ili socijalnom isključenosti. U tom smislu, socijalni radnici u predškolskim ustanovama mogu igrati ključnu ulogu u identifikaciji rizičnih faktora, pružanju psihosocijalne podrške i jačanju roditeljskih kompetencija, čime se direktno djeluje na izgradnju otpornosti

kod djece i njihovih porodica. Rezultati istraživanja ukazuju na potrebu za sistemskim reformama koje bi uključile obavezno zapošljavanje socijalnih radnika u predškolskim ustanovama, naročito u ruralnim sredinama. Neophodno je unaprijediti saradnju između predškolskih ustanova i centara za socijalni rad kroz izradu protokola o saradnji i kontinuiranu profesionalnu edukaciju kadrova.

Takođe je važno precizirati da zakonodavni okvir ne predstavlja početni, već izvedeni korak u oblikovanju institucionalne prakse – on je rezultat prethodne analize potreba, javne politike i iskustvene validacije kroz pilot-projekte i strategije.

Pored toga, preporučuje se:

- Izmjena i dopuna zakonskih akata koji regulišu predškolsko obrazovanje kako bi se jasno definisala uloga socijalnog radnika,
- Uspostavljanje mehanizama za trajno finansiranje pozicija socijalnih radnika u obrazovnim institucijama,
- Uključivanje socijalnog rada u strategije inkluzivnog obrazovanja i nacionalne planove za rani razvoj djece.

Ove mjere bi mogle značajno doprinijeti unapređenju kvaliteta predškolskog obrazovanja i podršci djece i porodicama u riziku.

Socijalni rad u predškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini

Zakonski okvir u Bosni i Hercegovini, iako predviđa određene oblike podrške u predškolskom obrazovanju, ne pruža precizne smjernice za integraciju socijalnog rada u predškolske ustanove. Prema Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju Federacije BiH (2013) i Zakonu o predškolskom obrazovanju Republike Srpske (2017), predškolske ustanove bi trebale osigurati uslove za optimalan razvoj djeteta kroz podršku stručnog tima. Međutim, uloga socijalnog radnika ostaje marginalizovana.

Prema istraživanju Halilovića (2020), u Federaciji BiH samo 12% predškolskih ustanova ima zaposlenog socijalnog radnika, dok je u Republici Srpskoj taj procenat nešto niži, oko 8%. Ove brojke ukazuju na ozbiljan problem nepostojanja sistemskog pristupa. Za razliku od pedagoga i psihologa, koji su standardno uključeni u rad predškolskih ustanova, socijalni radnici se zapošljavaju samo povremeno, obično kroz projekte međunarodnih organizacija. Ovakav model rada nije održiv niti može odgovoriti na kompleksne potrebe djece i porodica. Jedan od ključnih izazova u implementaciji socijalnog rada u predškolskomstvu BiH leži u neravnomjernom regionalnom razvoju. Ruralne sredine su posebno pogođene nedostatkom stručnog kadra. Kako navodi Ministarstvo

prosvjete i kulture Republike Srpske (2021), više od 70% ruralnih predškolskih ustanova nema pristup ni osnovnim psihološkim i pedagoškim uslugama, a socijalni radnici su praktično nepostojeći. Ovo ostavlja veliki broj djece u socijalno ranjivim situacijama bez adekvatne podrške. Još jedan značajan problem je nedostatak systemske povezanosti između predškolskih ustanova i centara za socijalni rad. Centri za socijalni rad, iako ključni akteri u rješavanju porodičnih problema, rijetko sarađuju sa predškolskim ustanovama na planiran način. Prema Haliloviću (2020) komunikacija između ovih institucija često se dešava samo u kriznim situacijama, kao što su nasilje u porodici ili zanemarivanje djeteta, dok preventivni rad praktično ne postoji. Iako zakoni pružaju opšti okvir za funkcionisanje predškolskih ustanova, ne postoji eksplicitna odredba koja nalaže obavezno zapošljavanje socijalnih radnika u ovim institucijama. Ovo rezultira time da prisustvo socijalnih radnika u predškolskim ustanovama zavisi od lokalnih politika, resursa i svijesti o njihovoj ulozi. Detaljni statistički podaci o broju socijalnih radnika zaposlenih u predškolskim ustanovama u BiH nisu široko dostupni. Međutim, postoje indikacije da je njihovo prisustvo koncentrisano u većim urbanim sredinama, gdje su resursi i svijest o važnosti socijalnog rada na višem nivou. Njihovo prisustvo je najčešće rezultat saradnje predškolskih ustanova sa nevladinim organizacijama i međunarodnim institucijama. Glavni grad BiH, Sarajevo, prednjači u implementaciji programa koji uključuju socijalne radnike u predškolske ustanove. Na primjer, projekat „Inkluzija kroz rani razvoj“, realizovan u saradnji sa UNICEF-om, omogućio je angažman socijalnih radnika u predškolske ustanove koje rade sa djecom iz ranjivih kategorija. Ovaj program se pokazao uspješnim u povećanju socijalne inkluzije i pružanju podrške porodicama, posebno onima iz marginalizovanih grupa. Međutim, angažovanje socijalnih radnika u Sarajevu i dalje zavisi od projektnih sredstava, a ne od institucionalnih sredstava. Ukoliko se pogleda Banja Luka, može se zaključiti da socijalni radnici nisu uobičajen dio osoblja predškolskih ustanova. Ipak, postoje pojedinačni primjeri angažmana kroz projekte koje finansiraju međunarodne organizacije. Za primjer se mogu uzeti privatne predškolske ustanove koje angažuju socijalne radnike kako bi pružile dodatnu podršku djeci sa poteškoćama u razvoju.

I pored svih ovih napora, systemsko uključivanje socijalnih radnika u predškolsko obrazovanje nije postignuto. Ukoliko se pogledaju i drugi veći gradovi u BiH može se zaključiti da se socijalni radnici uključuju uglavnom kroz kratkoročne projekte. Iako su ovi projekti korisni, nedostatak trajnih rješenja predstavlja izazov. Socijalni rad u predškolskim ustanovama ima potencijal da značajno unaprijedi kvalitet predškolskog obrazovanja u BiH, posebno u segmentima inkluzije i podrške ranjivim grupama.

Socijalni rad u predškolskim ustanovama- teorijska perspektiva

Razvoj socijalnog rada u predškolskim ustanovama može se sagledati kroz različite teorijske okvire socijalnog rada koji pružaju dublje razumijevanje odnosa između djeteta, porodice, obrazovnog sistema i šire društvene zajednice. Kroz ekološku teoriju razvoja, teoriju otpornosti, sistemsku teoriju, teoriju socijalnog kapitala, teoriju privrženosti i kritičku teoriju socijalnog rada moguće je analizirati kako socijalni radnici mogu doprinijeti unapređenju inkluzivnog obrazovanja, prevenciji socijalnih problema i jačanju roditeljskih kompetencija.

Ekološka teorija razvoja i njen uticaj na predškolsko obrazovanje

Ekološka teorija razvoja (Bronfenbrenner, 1979) pruža okvir za razumijevanje kako različiti nivoi društvenog okruženja utiču na razvoj djeteta. Ova teorija identifikuje više nivoa uticaja:

- Mikrosistem- porodica, predškolska ustanova, vršnjaci i najbliže socijalne interakcije koje direktno utiču na dijete.
- Mezosistem- odnosi između različitih mikrosistema, poput interakcije između roditelja i predškolskih ustanova.
- Egzosistem- širi društveni kontekst, uključujući radno mjesto roditelja, lokalne zajednice i institucije socijalne zaštite.
- Makrosistem- društvene norme, zakoni i ekonomski uslovi koji oblikuju uslove u kojima dijete odrasta.
- Hronosistem- vremenske promjene koje utiču na razvoj djeteta, uključujući društvene promjene ili porodične tranzicije.

U kontekstu predškolskog obrazovanja, ekološka teorija naglašava važnost sinergije između porodice, predškolske ustanove i sistema socijalne zaštite. Ona omogućava da se sagleda razvoj svakog djeteta ponaosob u kontekstu različitih društvenih konteksta iz kojih dijete dolazi i time dodatno omogućiti individualizovane i inkluzivne procese (Šindić, 2021). Prema istraživanjima UNICEF-a (2020), djeca koja dolaze iz nepovoljnih porodičnih okruženja često nemaju jednaku podršku u ranom razvoju, što ih stavlja u nepovoljan položaj u odnosu na vršnjake. Socijalni radnici u predškolskim ustanovama mogu djelovati na nivou mezosistema, poboljšavajući komunikaciju između roditelja i predškolske ustanove, ali i na egzosistemu, zagovarajući bolju institucionalnu povezanost između predškolskih ustanova i centara za socijalni rad, te time dodatno doprinijeti individualizovanom pristupu u vaspitno-obrazovnom radu

ustanove. U Bosni i Hercegovini praksa pokazuje da je povezanost između ovih sistema slaba, a jačanje multisektorske saradnje zasnovane na ekološkom modelu, moglo bi značajno poboljšati inkluzivnost i kvalitet predškolskog obrazovanja u zemlji.

Teorija otpornosti i uloga socijalnih radnika u podršci djece

Teorija otpornosti (Masten & Reed, 2002) ističe važnost zaštitnih faktora koji omogućuju djeci da se nose sa stresnim situacijama i razvijaju pozitivne adaptivne strategije. Otpornost se ne razvija izolovano, već je rezultat kombinacije individualnih osobina djeteta i podrške iz okruženja, uključujući porodicu, predškolsku ustanovu i društvenu zajednicu. Socijalni radnici u predškolskim ustanovama igraju ključnu ulogu u jačanju otpornosti djece kroz:

- Rad sa porodicama- pomažući roditeljima da razviju pozitivne strategije roditeljstva.
- Pružanje emocionalne podrške- radeći sa djecom kako bi se smanjile posljedice porodičnih problema ili socioekonomskih izazova.
- Jačanje predškolskih sistema podrške- uključivanjem djece u programe ranih intervencija i multidisciplinarnog rada.

Prema UNICEF-u (2020), u Bosni i Hercegovini su djeca iz siromašnih porodica često izložena višestrukim faktorima stresa, uključujući nesigurnost u ishrani, porodične konflikte i neadekvatan stambeni prostor. Intervencije socijalnih radnika mogu značajno doprinijeti razvoju njihovih zaštitnih faktora i omogućiti im bolju prilagođenost obrazovnom sistemu. Primjena teorije otpornosti u Bosni i Hercegovini nalaže razvijanje sistematskih i dugoročnih programa podrške koji ne zavise isključivo od trenutnih projekata ili kriznih odgovora. U kontekstu predškolskog obrazovanja, to znači da bi socijalni radnici trebali biti prisutni ne samo u slučajevima detektovanih problema, već i u svakodnevnom radu sa djecom, kako bi gradili odnose povjerenja, prepoznávali ranjivosti i osnaživali djecu kroz snažnu emocionalnu podršku. Otpornost se najefikasnije gradi kada je podrška ugrađena u svakodnevnu rutinu, a ne kada je izuzetna i epizoda.

Sistemska teorija i potreba za multidisciplinarnim pristupom

Sistemska teorija (von Bertalanffy, 1968) naglašava da se socijalni problemi ne mogu rješavati izolovano, već zahtijevaju saradnju različitih sektora- obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstva i pravosuđa. U kontekstu predškolskih

ustanova to znači da socijalni radnici moraju biti dio šireg stručnog tima koji uključuju pedagoge, psihologe i zdravstvene radnike. Međutim, istraživanja pokazuju da je u Bosni i Hercegovini ova saradnja često slaba i da predškolske ustanove i centri za socijalni rad komuniciraju samo u kriznim situacijama, umjesto da razvijaju preventivne programe. Istraživanja prakse u predškolskim ustanovama Bosne i Hercegovine iz perspektive vaspitača, ukazuju na potrebu jačanja timskog rada razlilitih stručnjaka, uključujući socijalne radnike čiji je deficit evidentan (Šindić, 2019). Odsustvo socijalnih radnika u predškolskim ustanovama često onemogućava adekvatnu identifikaciju i intervenciju u slučajevima porodičnih rizika, siromaštva ili zapuštanja djece, što dugoročno može imati negativne posljedice na njihov razvoj i socijalnu uključenost. Sistemska teorija implicira da bez jasno uspostavljenih protokola saradnje među institucijama, odgovornost za dobrobit djece ostaje fragmentisana i često nedovoljno efikasna. U praksi, to znači da socijalni radnici moraju imati pristup obrazovnim, zdravstvenim i pravosudnim bazama podataka i informacijama, kako bi mogli reagovati preventivno, a ne samo korektivno. Modeli integriranih servisa u ranom djetinjstvu, koji su uspješno razvijeni u nordijskim zemljama, mogu poslužiti kao orijentir za razvoj sektorske u BiH. Uvođenjem socijalnih radnika u predškolske ustanove, poboljšaće se kvalitet vaspitno-obrazovnog procesa, a i doprinijeti prevenciji socijalne isključenosti u ranom djetinjstvu.

Teorija socijalnog kapitala i uloga socijalnih radnika u jačanju zajednice

Teorija socijalnog kapitala (Bourdieu, 1986; Putnam, 2000) ističe važnost društvenih mreža i resursa koji omogućuju pojedincima bolju društvenu integraciju. U predškolskim ustanovama, socijalni radnici mogu igrati ključnu ulogu u osnaživanju djece kroz:

- Povezivanje porodica sa dostupnim resursima- osiguravanje pristupa socijalnim davanjima, zdravstvenoj zaštiti i programima podrške.
- Organizovanje grupa podrške za roditelje- edukacija i razmjena iskustava među roditeljima.
- Promovisanje zajedničkih aktivnosti djece i roditelja- jačanje porodičnih odnosa i osjećaja zajedništva.

U Bosni i Hercegovini, prema UNICEF-u (2020), roditelji iz siromašnjih porodica često nisu svjesni dostupnih programa podrške, što dodatno povećava njihove socijalne i ekonomske poteškoće. Ova situacija doprinosi reprodukciji siromaštva kroz generacije, jer djeca iz marginalizovanih sre-

dina nemaju pristup jednako kvalitetnim obrazovnim i razvojnim mogućnostima kao njihovi vršnjaci iz povoljnijih okruženja. Socijalni radnici imaju ključnu ulogu u smanjenju ovih nejednakosti kroz aktivno uključivanje porodica u lokalne resurse, obrazovne programe i mreže podrške. Upravo se kroz ovakve oblike djelovanja može vidjeti konkretna operacionalizacija socijalnog kapitala, gdje socijalni radnici djeluju kao posrednici u distribuciji i pristupu društvenim resursima, čime se stvara mreža podrške koja direktno utiče na razvoj dječijih potencijala. (Bourdieu (1986) naglašava da je socijalni kapital akumulacija stvarnih i potencijalnih resursa koji proizilaze iz mreža institucionalizovanih odnosa međusobnog poznavanja i priznanja, što se u kontekstu predškolskih ustanova može manifestovati kroz podršku zajednice, edukativne programe i participaciju roditelja. U tom kontekstu, izuzetno je važna primjena nalaza koje je razvila Heckmanova kriva, koja jasno ukazuje da su ekonomski povrati na ulaganja u rani razvoj djece, posebno u obrazovanje i socijalnu podršku u predškolskoj dobi, znatno veći nego u kasnijim fazama života (Heckman, 2006). Prema Heckmanu, intervencije koje se odvijaju u ranom djetinjstvu imaju potencijal da značajno smanje socijalne nejednakosti i unaprijede životne ishode djece iz siromašnih porodica (Heckman, 2008). Naime, ulaganja u rani razvoj ne samo da poboljšavaju kognitivne sposobnosti, već i socijalno-emocionalne vještite koje su ključne za dugoročnu integraciju na tržištu rada. Kada se Heckmanova teorija spoji sa teorijom socijalnog kapitala, postaje jasno da efikasne intervencije u ranom djetinjstvu ne zavise samo od finansijskih ulaganja, već i od društvene povezanosti i dostupnosti resursa koje omogućuje snažna mreža socijalnog kapitala. Putnam (2000) naglašava važnost „povezujućeg“ i „vezivnog“ socijalnog kapitala, koji može djelovati kao katalizator za efektivno korištenje razvojnih programa, pri čemu Heckmanovi nalazi dodatno potvrđuju da su takvi rani angažmani ne samo socijalno korisni već i ekonomski isplativi. Dakle, razvoj socijalnog kapitala kroz intervenciju socijalnih radnika predstavlja temeljnu strategiju za postizanje dugoročnih koristi koje opisuje Heckmanova kriva. Zanimarivanje ove faze razvoja može dovesti do povećanja socijalnih troškova u budućnosti, uključujući veću potrebu za remedijacijom, socijalnim davanjima i intervencijama. Stoga se preporučuje da se strategije socijalne zaštite i obrazovne politike temelje na principima koje promoviše Heckmanova kriva, koja je posebno korisna za djecu iz siromašnih sredina, jer kvalitetni rani programi mogu umanjiti obrazovne i razvojne nejednakosti koje se kasnije teško nadoknađuju. U skladu sa teorijom socijalnog kapitala, socijalni radnici u BiH bi trebali igrati aktivnu ulogu u mobilizaciji lokalne zajednice, jačanju roditeljskih mreža i podsticanju ko-

lektivne odgovornosti za dobrobit djece. To podrazumijeva organizovanje radionica, zajedničkih aktivnosti i terenskog rada u lokalnim zajednicama gdje su prisutne visoke stope nezaposlenosti i niska obrazovna postignuća. Time se ne smanjuje samo izolacija porodica, već se povećava povjerenje u institucije koje pružaju podršku. Ovi procesi su ključni za razbijanje ciklusa međugeneracijskog siromaštva. U tom smislu, socijalni kapital ne samo da predstavlja okvir za razumijevanje pristupa resursima, već i konkretan mehanizam putem kojeg se mogu maksimizirati efekti ranih intervencija, kako to predviđa Heckmanov model.

Teorija privrženosti i značaj socijalnih radnika u ranom razvoju

Teorija privrženosti (Bowlby, 1969) naglašava da su emocionalne veze sa primarnim njegovateljima ključne za djetetov razvoj. Djeca koja odrastaju u nestabilnim porodičnim uslovima često razvijaju nesigurne obrasce privrženosti, što može negativno uticati na njihovu socijalnu i emocionalnu prilagođenost. Socijalni radnici u predškolskim ustanovama mogu identifikovati djecu koja pokazuju znakove nesigurne privrženosti i pružiti im dodatnu podršku kroz:

- Rad sa roditeljima na razvoju pozitivnih roditeljskih strategija.
- Individualnu podršku djeci kroz savjetovanje i grupne aktivnosti.
- Saradnju sa vaspitačima kako bi se osigurala stabilna emocionalna podrška u vrtiću.

U kontekstu Bosne i Hercegovine, gdje su brojni roditelji izloženi ekonomskim pritiscima, migracijama, ili suočeni sa posljedicama porodičnih trauma iz postkonfliktnog perioda, stabilnost porodičnih odnosa često je narušena. To može dovesti do otežanog emocionalnog povezivanja djece sa primarnim starateljima, naročito u porodicama koje žive u siromaštvu, nasilju ili roditeljskom zanemarivanju. Socijalni radnici, ukoliko su uključeni u predškolske ustanove, mogu imati presudnu ulogu u ranoj identifikaciji nesigurnih obrazaca privrženosti kod djece i razvijanju ciljanih intervencija koje uključuju porodicu, predškolske ustanove i stručne službe. Primjena teorije privrženosti omogućava razvoj preventivnih mjera koje ne čekaju da se problem manifestuje kroz ponašanje, već unaprijed djeluju na jačanje emocionalne sigurnosti kod djeteta. Time se smanjuje rizik od kasnijih razvojnih poteškoća, problema u ponašanju, pa čak i školskog neuspjeha. Teorija tako postaje oslonac za praktične modele rada koji povezuju individualne potrebe djeteta sa strukturnim mogućnostima sistema podrške.

Kritička teorija i antidiskriminirajući pristup u socijalnom radu

Kritička teorija (Dominelli, 2002) ističe da su socijalne nejednakosti rezultat strukturalnih faktora koji marginalizuju određene grupe. U predškolskom obrazovanju to znači da su djeca iz siromašnih porodica i manjinskih zajednica često suočena sa institucionalnim preprekama koje im otežavaju pristup kvalitetnom obrazovanju. Socijalni radnici mogu djelovati kao zagovornici prava djece kroz:

- Rad na reformama obrazovnih politika.
- Borbu protiv diskriminacije u predškolskim ustanovama.
- Povezivanje marginalizovanih porodica sa sistemom socijalne zaštite.

U kontekstu Bosne i Hercegovine, primjena kritičke teorije zahtijeva aktivno prepoznavanje i dekonstrukciju institucionalnih praksi koje perpetuiraju nejednakosti-poput neujednačenog finansiranja predškolskih ustanova, diskriminatornih stavova prema romskoj populaciji, te ograničenog pristupa besplatnim programima za djecu iz socijalno ugroženih sredina. Socijalni radnici u ovom kontekstu moraju preuzeti ulogu zagovarača, ali i edukatora koji rade na razbijanju stereotipa unutar obrazovnog sistema. Posebna pažnja mora se posvetiti djeci koja ne govore većinaki jezik ili dolaze iz ruralnih i institucionalno zanemarenih zajednica, gdje su šanse za kvalitetan predškolski razvoj znatno smanjenje.

Teorija održivog razvoja

Teorija održivog razvoja podrazumijeva uravnotežen pristup na ekonomskom rastu, socijalnoj pravdi i očuvanju životne sredine, uzimajući u obzir potrebe sadašnjih, ali i budućih generacija. Održiv razvoj definisan je kao *razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjih generacija, a da ne ugrožava mogućnosti budućih da zadovolje svoje* (World Commission on Environment and Development, 1987). U kontekstu ranog obrazovanja, održivost podrazumijeva osnaživanje djece da razvijaju svijest o zajednici, međusobnoj povezanosti i sopstvenoj odgovornosti (UNESCO, 2017). Značaj vaspitanja i obrazovanja za održivost prepoznat je upravo u potrebi da se sa njim započne još u najranijem uzrastu (Lepićnik & Šindić, 2025). Posebnu važnost ima socijalna održivost, koja se odnosi na jednakost, uključenost i jačanje društvenih veza, a vrtići bi trebali preuzeti bitnu ulogu u njenoj promociji kroz svakodnevne odnose i aktivnosti. Međutim, uočeno je da se socijalna održivost manje promovise kroz saradnju sa lokalnom zajednicom (Šindić & Lepićnik Vodopivec, 2025), gdje bi dodatni angažman socijalnog radnika

mogao povoljno uticati na realizaciju participativnih aktivnosti i povezivanje sa lokalnim okruženjem. U kontekstu Bosne i Hercegovine, koncept socijalne održivosti još uvijek nije sistemski integrisan u predškolske obrazovne politike. Iako pojedine predškolske ustanove implementiraju projekte koje se odnose na ekološku održivost, aspekti socijalne jednakosti, participacije i intergeneracijske solidarnosti često ostaju na margini. Uloga socijalnog radnika ovdje je da osigura da se vrijednosti održivosti ne svedu na simbolične aktivnosti, već da se reflektuju u svakodnevnim praksama-kao što su uključivanje roditelja u procese odlučivanja, kreiranja prostora za glas djece, te povezivanje obrazovnih ustanova sa lokalnim nevladinim i humanitarnim sektorom. Na taj način se izgrađuje „kultura održivosti“, a ne samo formalno ispunjavanje obrazovnih ciljeva.

Iz analize različitih teorijskih okvira jasno je da socijalni rad u predškolskim ustanovama igra ključnu ulogu u osiguravanju podrške djeci, porodicama i obrazovnim institucijama. Ekološka teorija naglašava važnost povezivanja razlilitih sistema podrške, dok teorija otpornosti ukazuje na značaj rane intervencije za djecu iz rizičnih sredina. Sistemska teorija pokazuje potrebu za multidisciplinarnim pristupom, dok teorija socijalnog kapitala ističe da se društvena uključenost i prilike djece mogu poboljšati aktivnim angažmanom socijalnih radnika. Kritička teorija dodatno ističe neophodnost borbe protiv socijalnih nejednakosti kroz zagovaranje sistemskih promjena, dok teorija održivog razvoja pruža osnovu za intervencije koje doprinose stvaranju inkluzivnijeg, empatičnijeg i održivijeg društva. U Bosni i Hercegovini, gdje je socijalni rad u predškolstvu nedovoljno razvijen, primjena ovih teorijskih koncepata mogla bi pomoći u kreiranju efikasnijeg i inkluzivnijeg sistema podrške djeci i porodicama.

Značaj socijalnog rada u predškolskim ustanovama

Socijalni rad u predškolskim ustanovama ima ključnu ulogu u podršci djeci i njihovim porodicama, posebno u kontekstu ranog razvoja, prevencije socijalnih problema i promocije inkluzivnog obrazovanja. Predškolsko obrazovanje predstavlja osnovu za cjelokupni razvoj djeteta, jer se u ovom periodu postavljaju temelji za kasniji uspjeh u obrazovanju, ali i u životu uopšte. Uloga socijalnog radnika u ovom procesu ogleda se u pružanju podrške djeci, porodicama i stručnom kadru u prevazilaženju socijalnih i psihosocijalnih prepreka koje mogu uticati na razvoj djeteta.

Psihosocijalni razvoj djeteta i uloga socijalnog radnika

Predškolski period je vrijeme intenzivnog emocionalnog, kognitivnog i socijalnog razvoja djeteta. Djeca u ovom uzrastu razvijaju osnovne vještine poput komunikacije, rješavanja problema i odnosa sa vršnjacima. Međutim, djeca koja odrastaju u nepovoljnim socijalnim okolnostima, često se suočavaju sa izazovima koji mogu ometati njihov razvoj. Socijalni radnici imaju specifične kompetencije koje im omogućuju da prepoznaju rane znakove rizika, kao što su zanemarivanje ili ekonomska deprivacija, te da djeluju u cilju prevencije negativnih posljedica. Oni pomažu djeci i porodicama u razvijanju resursa i kapaciteta koji omogućavaju prevazilaženje ovih izazova. Na primjer, istraživanja pokazuju da socijalni radnici imaju ključnu ulogu u radu sa djecom iz siromašnih porodica, omogućujući im pristup obrazovanju i osnovnim resursima (Kecman, 2021).

Inkluzivno obrazovanje i socijalni rad

Jedna od osnovnih principa predškolskog obrazovanja u savremenom društvu je inkluzija, odnosno omogućavanje jednakog pristupa obrazovanju za svu djecu, bez obzira na njihove individualne razlike. Djeca sa poteškoćama u razvoju, kao i djeca iz marginalizovanih grupa, često su isključena iz obrazovnog sistema ili nemaju jednak kvalitet obrazovanja. Socijalni radnici igraju ključnu ulogu u promovisanju inkluzije, jer su obučeni za rad sa djecom iz različitih socijalnih i kulturnih sredina. Njihova uloga u inkluzivnom obrazovanju ogleda se u radu sa porodicama kako bi se prevazišle prepreke za upis djeteta u vrtić, ali i u saradnji sa stručnim timovima na razvoju individualiziranih planova za rad sa djecom. Na primjer, u BiH su socijalni radnici uključeni u programe podrške romskoj djeci omogućujući im pristup obrazovanju i pružajući podršku njihovim porodicama (UNICEF, 2020). Kroz ovakve aktivnosti, socijalni radnici doprinose smanjenju socijalne isključenosti i stvaranju inkluzivnog okruženja u predškolskim ustanovama.

Rad sa porodicama i jačanje roditeljskih kompetencija

Porodica ima centralnu ulogu u životu svakog djeteta, a kvalitet odnosa unutar porodica značajno utiče na djetetov razvoj. Ona predstavlja osnovni sistem podrške za dijete, a kvalitet roditeljstva značajno utiče na njegov razvoj (Kecman, 2021). Teorija privrženosti naglašava važnost stabilnih i sigurnih odnosa između djece i njihovih primarnih njegovatelja, što ima ključnu ulogu

u njegovom emocionalnom i socijalnom razvoju. Socijalni radnici u predškolskim ustanovama prepoznaju važnost podrške porodicama, posebno onima koje se suočavaju sa izazovima kao što su siromaštvo, nezaposlenost ili problemi u roditeljstvu. Jedan od glavnih zadataka socijalnih radnika u radu sa porodicama je jačanje njihovih roditeljskih kompetencija. To uključuje edukaciju roditelja o značaju rane stimulacije, pozitivnog roditeljstva i važnosti emocionalne podrške djeci. Takođe, socijalni radnici pružaju savjetodavne usluge roditeljima koji se suočavaju sa problemima u vezi sa disciplinom, komunikacijom sa djecom ili drugim aspektima roditeljstva (Marušić, 2018). Kroz rad sa porodicama, socijalni radnici pomažu u stvaranju stabilnog, podržavajućeg okruženja za djecu. Za primjer se može uzeti istraživanje UNICEF-a koje je pokazalo da su porodice koje su imale podršku socijalnih radnika tokom predškolskog perioda bile u boljoj poziciji da odgovore na potrebe svoje djece, što je pozitivno uticalo na njihov cjelokupni razvoj (UNICEF, 2019).

Prevenција problema u razvoju

Jedan od osnovnih ciljeva socijalnog rada u predškolstvu je prevencija problema u razvoju. To podrazumijeva identifikaciju djece koja su izložena riziku od razvojnih problema, kao i osmišljavanje i implementaciju programa podrške. Socijalni radnici često sarađuju sa drugim stručnjacima, kao što su pedagozi, psiholozi i medicinski radnici kako bi procijenili potrebe djece i pružili im odgovarajuću podršku. Na primjer, djeca koja pokazuju znakove kašnjenja u razvoju mogu dobiti dodatnu pomoć kroz individualne ili grupe programe, koje kreiraju stručni timovi u saradnji sa socijalnim radnicima (Kecman, 2021). Uloga socijalnog radnika u prevenciji problema u razvoju je posebno važna u kontekstu rada sa djecom iz nepovoljnih socijalnih sredina. Ova djeca su često izložena višestrukim rizicima, uključujući siromaštvo, loše zdravstvene uslove i nedostatak adekvatne roditeljske podrške. Socijalni radnici pomažu u smanjenju ovih rizika kroz osnaživanje porodica, osiguravanje pristupa osnovnim resursima i pružanje podrške djeci.

Promocija socijalne pravde i jednakih mogućnosti

Jedan od ključnih aspekata socijalnog rada u predškolskim ustanovama je promocija socijalne pravde i jednakih mogućnosti za svu djecu. To podrazumijeva rad na smanjenju razlika u pristupu obrazovanju, kao i pružanje dodatne podrške djeci koja dolaze iz marginalizovanih grupa. Socijalni radnici u predškolskim ustanovama često se suočavaju sa izazovima kao što je diskrimi-

nacija, stigmatizacija i socijalna isključenost. Njihova uloga je da osiguraju da sve djeca imaju jednake šanse za razvoj i učenje, bez obzira na njihov socijalni, ekonomski ili kulturni kontekst. Na primjer, u BiH su socijalni radnici uključeni u programe podrške djeci iz romskih zajednica, omogućujući im pristup obrazovanju i integraciju u širu zajednicu (UNICEF, 2020).

Saradnja sa drugim stručnjacima

Efikasan socijalni rad u predškolskim ustanovama zahtijeva blisku saradnju sa drugim stručnjacima, uključujući pedagoge, psihologe, logopede i medicinsko osoblje. Ova saradnja omogućuje sveobuhvatan pristup u radu sa djecom, koji uzima u obzir njihove emocionalne, kognitivne i socijalne potrebe. Socijalni radnici igraju ključnu ulogu u koordinaciji timskog rada, osiguravajući da su sve potrebe djeteta prepoznate i adresirane na odgovarajući način. Značaj socijalnog rada u predškolskim ustanovama ogleda se u podršci djeci, porodicama i zajednicama u stvaranju inkluzivnog, podržavajućeg i sigurnog okruženja za razvoj. Socijalni radnici imaju ključnu ulogu u identifikaciji i prevenciji problema, promociji inkluzije, radu s porodicama i saradnji sa drugim stručnjacima. Iako socijalni rad u predškolstvu u BiH još nije sistematski regulisan, primjeri dobre prakse pokazuju da njihova uloga može značajno doprinijeti kvalitetu predškolskog obrazovanja.

Stanje u zemljama regiona i komparacija sa Bosnom i Hercegovinom

Socijalni rad u predškolskim ustanovama zauzima različitu ulogu i nivo razvoja u zemljama regiona, uključujući Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Hrvatsku, Crnu Goru, Makedoniju i Sloveniju. Razlike su primarno rezultat specifičnih zakonodavnih okvira, društvenih potreba i nivoa ulaganja u obrazovni sistem i socijalnu zaštitu. Ova analiza pruža pregled stanja socijalnog rada u predškolstvu u zemljama regiona, uz detaljnu komparaciju sa BiH.

Socijalni rad u predškolskim ustanovama u Srbiji

U Srbiji je socijalni rad u predškolstvu zakonski regulisan kroz Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2020), koji prepoznaje potrebu za multidisciplinarnim pristupom u radu sa djecom. Socijalni radnici su dio stručnih timova u predškolskim ustanovama i angažuju se na poslovima prevencije, rane intervencije i inkluzije. Prema podacima Zavoda za unapređiva-

nje obrazovanja i vaspitanja Srbije, socijalni radnici su zaposleni u oko 20% predškolskih ustanova u zemlji, što je znatno više u odnosu na BiH (Kecman, 2021). Poseban fokus u Srbiji je stavljen na rad sa porodicama iz socijalno ugroženih zajednica, kao i na inkluziju djece sa poteškoćama u razvoju. Primjer dobre prakse je program „Edukacija za sve“, koji pruža podršku romskoj djeci i njihovim porodicama kroz angažman socijalnih radnika. U poređenju sa BiH, Srbija pokazuje veći nivo integracije socijalnih radnika u predškolski sistem, iako i dalje postoji značajan prostor za unapređenje, posebno u ruralnim područjima.

Socijalni rad u predškolskim ustanovama u Hrvatskoj

Hrvatska se ističe razvijenim sistemom socijalnog rada u predškolstvu, koji je integrisan u širi kontekst socijalne politike. Prema Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju (2013), predškolske ustanove u Hrvatskoj obavezne su imati stručne timove koji uključuju pedagoge, psihologe i socijalne radnike. Ovaj model omogućuje sveobuhvatan pristup u radu sa djecom, sa posebnim fokusom na inkluziju i ranu intervenciju. Jedan od ključnih programa u Hrvatskoj je „Step by Step“, koji se bavi promocijom inkluzije u predškolskom obrazovanju. Socijalni radnici unutar ovog programa igraju ključnu ulogu u pružanju podrške djeci iz marginalizovanih zajednica, kao i u osnaživanju roditelja. Za razliku od BiH, gdje socijalni radnici nisu sistemski integrisani u sve predškolske ustanove, Hrvatska pokazuje napredak u ovom segmentu, što rezultira većim stepenom inkluzije i boljom podrškom porodicama.

Socijalni rad u predškolskim ustanovama u Crnoj Gori

Socijalni rad u predškolskim ustanovama u Crnoj Gori regulisan je Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju (2010). Iako je uloga socijalnih radnika u ovom sistemu relativno skromna, posljednjih godina bilježi se napredak u inkluziji socijalnih radnika u predškolski sistem, posebno kroz programe rane intervencije. Prema izvještaju Ministarstva prosvjete Crne Gore, socijalni radnici su zaposleni u oko 15% predškolskih ustanova, što je nešto viši procenat u odnosu na BiH (Ministarstvo prosvjete Crne Gore, 2020). Jedan od izazova u Crnoj Gori je nedostatak kadrova u ruralnim područjima, i to je problem koji dijeli sa BiH.

Socijalni rad u predškolskim ustanovama u Makedoniji

U Makedoniji, socijalni rad u predškolskim ustanovama još uvijek nije u potpunosti razvijen. Iako Zakon o predškolskom obrazovanju (2004) prepoznaje važnost multidisciplinarnog pristupa, socijalni radnici su rijetko zaposleni u predškolskim ustanovama. Prema podacima Ministarstva obrazovanja i nauke Sjeverne Makedonije, socijalni radnici su prisutni u manje od 10% predškolskih ustanova, što je slično situaciji u BiH (Ministarstvo obrazovanja i nauke Sjeverne Makedonije, 2020). Glavni izazovi u Makedoniji uključuju visoke stope siromaštva i nedovoljnu dostupnost predškolskog obrazovanja u ruralnim područjima. U poređenju sa BiH, Makedonija se suočava sa većim problemima u pogledu resursa i institucionalne podrške, što dodatno otežava integraciju socijalnih radnika u predškolski sistem.

Socijalni rad u predškolskim ustanovama u Sloveniji

Slovenija se ističe kao lider u regionu kada je riječ o integraciji socijalnog rada u predškolski sistem. Prema Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju (1996) svaka predškolska ustanova mora imati stručni tim koji uključuje socijalnog radnika. Slovenija je razvila sveobuhvatan pristup socijalnom radu, koji obuhvata rad sa djecom, porodicama i lokalnom zajednicom. Jedan od dobrih primjera prakse je program „Priatelji djece“, koji se fokusira na integraciju djece migranata u predškolske ustanove. U poređenju sa BiH, Slovenija ima znatno razvijeniji sistem socijalnog rada u predškolstvu, što je rezultat dugogodišnjeg ulaganja u obrazovni i socijalni sektor.

Komparativna analiza jasno pokazuje da zemlje sa bolje definisanim zakonskim okvirom i većim ulaganjima u socijalni rad u predškolstvu ostvaruju bolje rezultate u inkluziji i prevenciji socijalnih problema kod djece. Kada se uporedi stanje u BiH sa zemljama regiona, jasno je da BiH zaostaje u integraciji socijalnih radnika u predškolski sistem. Dok zemlje poput Slovenije i Hrvatske imaju razvijene modele inkluzije, BiH se suočava sa brojnim izazovima, uključujući nedostatak zakonske regulative, finansijskih resursa i stručnih kadrova. Jedan od glavnih problema u BiH je neujednačenost u dostupnosti socijalnih radnika u predškolskim ustanovama. Dok su neki kantoni i opštine prepoznali važnost socijalnog rada u predškolstvu, mnoge ruralne zajednice nemaju pristup ovim uslugama. S druge strane zemlje regiona, Slovenija i Hrvatska su pokazale da je moguće osigurati jednak pristup socijalnim uslugama kroz sistemsku regulaciju i ulaganje u stručne kadrove. Zaključno, socijalni rad u predškolskim ustanovama nije samo pitanje stručne prakse već i društvene odgovornosti. BiH ima priliku da kroz unapređenje sistema socijalnog rada u

predškولstvu doprinese stvaranju inkluzivnijeg i pravednijeg društva, gdje će svako dijete imati jednake šanse za razvoj i uspjeh.

Izazovi i preporuke za unapređenje socijalnog rada u predškolskim ustanovama

Socijalni rad u predškolskim ustanovama suočava se sa brojnim izazovima, koji utiču na kvalitet i dostupnost usluga za djecu, roditelje i zajednicu. Svaki od tih izazova ključno je analizirati, a još važnije je ponuditi preporuke koje mogu doprinijeti unapređenju socijalnog rada u predškolskim ustanovama, uzimajući u obzir specifičnosti Bosne i Hercegovine, ali i iskustva iz zemalja regiona.

Glavni izazovi profesije socijalnog rada u predškolskim ustanovama su sljedeći:

- *Nedostatak zakonskog okvira*- Jedan od glavnih izazova u BiH je neadekvatan zakonski okvir koji reguliše socijalni rad u predškolstvu. Iako zakoni o predškolskom obrazovanju i socijalnoj zaštiti prepoznaju važnost interdisciplinarnog pristupa, uloga socijalnih radnika nije jasno definisana niti sistemski regulisana (Kecman, 2021). Ovo rezultira time da mnoge predškolske ustanove ne prepoznaju potrebu za angažovanjem socijalnih radnika, dok se postojeći stručnjaci suočavaju sa nejasnim opisima poslova i ograničenim resursima.
- *Nedostatak kadrova i resursa*- Socijalni radnici u predškolstvu često rade u uslovima nedostatka stručnog osoblja i ograničenih resursa. Prema podacima UNICEF-a (2020), u BiH samo 10% predškolskih ustanova ima angažovane socijalne radnike, što ukazuje na ozbiljan manjak kadrova. Situacija je posebno teška u ruralnim područjima.
- *Slaba saradnja sa roditeljima i zajednicom*- Još jedan izazov je nedovoljna saradnja između socijalnih radnika, roditelja i lokalne zajednice. Socijalni radnici često nemaju priliku da aktivno učestvuju u programima podrške porodicama, što ograničava njihov uticaj na rješavanje problema kao što su siromaštvo ili nasilje u porodici. Pored toga, roditelji često nisu dovoljno informisani o ulozi socijalnih radnika, što može rezultirati nedostatkom povjerenja i saradnje (UNICEF, 2020).
- *Neujednačena praksa u različitim dijelovima BiH*- BiH se suočava sa problemom neujednačene prakse u oblasti socijalnog rada u predškolstvu, što je rezultat složene administrativne strukture zemlje. Dok su neki kantoni i opštine prepoznali značaj socijalnog rada, drugi su zanemarili ovu oblast, čime su djeca i porodice ostavljeni bez potrebne podrške (Kecman, 2021).

Na osnovu prethodno navedenih izazova predlažu se sljedeće preporuke za unapređenje socijalnog rada u predškolskim ustanovama:

- *Razvoj i implementacija zakonskog okvira*- Prvi korak ka unapređenju socijalnog rada u predškolstvu je usvajanje zakona koji će jasno definisati ulogu socijalnih radnika u predškolskim ustanovama. Ovaj zakon treba obavezati predškolske ustanove da angažuju socijalne radnike kao dio stručnih timova, uz precizno definisane zadatke i odgovornosti.
- *Povećanje ulaganja u ljudske resurse i infrastrukturu*- Drugi ključni korak je povećanje ulaganja u ljudske resurse i infrastrukturu u predškolskim ustanovama. Ovo podrazumijeva zapošljavanje dodatnih socijalnih radnika, posebno u ruralnim područjima, gdje je potreba za njihovim uslugama najveća. Takođe, potrebno je osigurati odgovarajuće radne uslove i resurse, uključujući prostor za individualni i grupni rad sa djecom i roditeljima.
- *Jačanje saradnje sa roditeljima i zajednicom*- Socijalni radnici trebaju biti aktivno uključeni u programe podrške porodicama, kako bi se poboljšala saradnja između predškolskih ustanova i roditelja. Ovo uključuje organizaciju radionica, savjetovanja i edukativnih programa za roditelje, kao i saradnju sa lokalnim nevladinim organizacijama i institucijama socijalne zaštite. Na primjer, programi podrške roditeljstvu koji se provode u Sloveniji i Hrvatskoj mogu poslužiti kao model za BiH (UNICEF, 2020).
- *Promocija socijalnog rada u predškolstvu*- Kako bi se povećala svijest o značaju socijalnog rada u predškolstvu, potrebno je provesti kampanje za informisanje javnosti, roditelja i stručnjaka.

Izazovi s kojima se suočava socijalni rad u predškolstvu u BiH nisu nepremostivi. Uz adekvatnu zakonsku regulativu, povećanje ulaganja i jačanje saradnje između predškolskih ustanova, roditelja i zajednice, moguće je stvoriti sistem koji će podržavati sistem koji će podržavati cjelokupan razvoj djece i doprinijeti smanjenju socijalnih nejednakosti.

Zaključak

Socijalni rad u predškolskim ustanovama ima ključnu ulogu u obezbjeđivanju sveobuhvatne podrške djeci, porodicama i zajednici, ali njegov potencijal u BiH nije u potpunosti iskorišten. Analiza pokazuje da BiH ima fragmentisan i nedovoljno razvijen sistem socijalnog rada u predškolstvu, što je rezultat složenog političkog i administrativnog okvira, neujednačene prakse i nedovoljnih resursa. Uprkos izazovima, postoji prostor za unapređenje kroz reformu zakonskog okvira, povećanje ulaganja u ljudske resurse, te kontinuu-

iranu edukaciju i profesionalni razvoj socijalnih radnika. Uporedna analiza sa zemljama regiona, kao što su Slovenija i Hrvatska, pokazuje da ove zemlje imaju naprednije sisteme u kojima je uloga socijalnog radnika u predškolskim ustanovama jasno definisana i zakonski regulisana.

Iz ovog naučnog rada može se izvesti sljedeći zaključak, a to je da je socijalni rad u predškolskim ustanovama ključna karika u stvaranju inkluzivnog, pravednog i efikasnog sistema podrške djeci i porodicama. Uz adekvatne reforme Bosna i Hercegovina ima potencijal da izgradi sistem koji će pružiti jednak pristup kvalitetnim uslugama za svu djecu bez obzira na njihov socioekonomski status ili mjesto prebivališta. Na osnovu teorijskih i empirijskih podataka, može se zaključiti da se socijalni rad u predškolskim ustanovama ne može posmatrati izolovano, već mora biti dio šireg sistema socijalne zaštite i obrazovnih politika.

Teorije socijalnog rada jasno ukazuju na to da je rano djetinjstvo ključan period za intervencije koje mogu dugoročno poboljšati socijalne ishode djece. Bez sistemskih reformi i povećanja kapaciteta socijalnih radnika u predškolsstvu, Bosna i Hercegovina će i dalje zaostajati za zemljama regiona u oblasti inkluzije i socijalne podrške. Stoga je neophodno da buduće obrazovne i socijalne politike u Bosni i Hercegovini prepoznaju značaj socijalnog rada u predškolskim ustanovama i obezbijede održivu podršku njegovoj implementaciji.

Literatura

1. Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. Basic Books.
2. Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp.241-258). Greenwood.
3. Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723-742.
4. Von Bertalanffy, L. (1968). *General system theory: Foundations, development, applications*. George Brazzillier.
5. Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work theory and practice*. Palgrave Macmillan.
6. Dunst, C. J., & Trivette, C. M. (2009). Meta-analytic structural equation modeling of the influences of family-centered practices on parent and child psychological health. *Infants & Young Children*, 22(3), 161-176.
7. *Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Federacije BiH*. (2016). Službene novine Federacije BiH.

8. Zakon o predškolskom vaspitanju Republike Srpske. (2017). Službeni glasnik Republike Srpske.
9. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju. (2021). Narodne novine Republike Hrvatske.
10. Zakon o predškolski vzgoji. 81996, izmjene 2021). Uradni list Republike Slovenije.
11. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju. (2021). Službeni glasnik Republike Srbije.
12. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. (2021). Podpora otrokom in družinam v predškolski vzgoji. Ljubljana: ZRSS.
13. Kecman, S. (2021). Uloga socijalnog rada u predškolskom obrazovanju. Sarajevo: Institut za razvoj socijalne politike.
14. Lepičnik Vodopivec, J., & Šindić, A. (2025). Early childhood education for sustainability in preschools with eco-programs: Implementation and learning outcomes. *Journal of Baltic Science Education*, 24(1), 133–147.
15. Masten, A. S., & Reed, M. J. (2002). Resilience in development. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 74-88). Oxford University Press.
16. Ministarstvo obrazovanja i nauke Federacije BiH. (2019). Izvještaj o stanju u predškolskom obrazovanju. Sarajevo: Vlada Federacije BiH.
17. Ministarstvo prosvjete Republike Srbije. (2021). Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2023. Beograd: Ministarstvo prosvjete.
18. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. (2021). Nacionalni plan za razvoj sustava predškolskog odgoja i obrazovanja 2021-2027. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
19. OECD. (2019). *Improving Early Childhood Education Systems in the Western Balkans*. Pariz:OECD.
20. Program kurikuluma za vrtec. (2020). Ljubljana: Ministarstvo obrazovanja, nauke i sporta Republike Slovenije.
21. Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
22. UNICEF BiH. (2020). Analiza položaja djece u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: UNICEF.
23. UNICEF Hrvatska. (2020). Podrška roditeljima u ranom razvoju djece: Smjernice dobre prakse. Zagreb: UNICEF.
24. UNICEF Srbija. (2020). Podrška ranom razvoju djece: Praktični vodič za socijalne radnike u predškolstvu. Beograd: UNICEF.
25. UNICEF. (2021). Podrška roditeljstvu u regiji Zapadnog Balkana: Primjeri dobre prakse. Beograd: UNICEF Regionalni ured.

26. UNESCO. (2017). Education for sustainable development goals: Learning objectives. UNESCO Publishing.
27. Halilović, M. (2020). Integracija socijalnog rada u predškolsko obrazovanje: Izazovi i mogućnosti. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
28. Heckman, J.J. (2006). Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. *Science*, 312(5782), 1900-1902.
29. Heckman, J.J. (2008). Schools, Skills, and Synapses. *Economic Inquiry*, 46(3), 289-324.
30. Šindić, A. (2019). Perspektive vaspitanja djece jasličke dobi u Bosni i Hercegovini. U S. Čotar Konrad (Ur.), *Vloga vrtca pri vzgoji otroka prvega starostnega obdobja* (str. 77-89). Založba Univerze na Primorskem. Knjižnica Ludus.
31. Šindić, A. (2021). Individualizacija u vaspitanju i obrazovanju na predškolskom uzrastu. Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Filozofski fakultet Univerziteta u Ljubljani.
32. Šindić, A., & Lepičnik Vodopivec, J. (2025). Key factors among preschool teachers in promoting sustainable development in early childhood education. *International Journal of Instruction*, 18(2), 361–390.
33. World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future*. Oxford University Press.